

SAMPROTAVIMAS APIE ŽMONIŲ NELYGYBĖS KILMĘ IR PAGRINDUS

Antroji dalis

<...> Atskleidamas ir tirdamas užmirštus ir pamestus kelius, turėjusius žmogų iš prigimtinės būklės atvesti į pilietinę [...], kiekvienas atidus skaitytojas gali būti tik apstulbintas beribės erdvės, skiriančios šias dvi būkles. [...] žmogaus siela ir aistros, nepastebimai gadinamos, pakeičia, taip sakant, ir savo prigimtį; štai kodėl ilgainiui keičiasi mūsų poreikių ir malonumų objektai; štai kodėl pirminis pradas žmoguje palaipsniui išnyksta, ir visuomenė išminčiaus akimis parodo sangrūdį tik nenatūralių žmonių ir veidmainiškų aistrų, kurios yra šių naujų santykių rezultatas ir neturi gamtoje jokio tikro pagrindo. Tai, ką mes čia sužinome mąstymo dėka, visiškai patvirtina ir stebėjimai: laukinis ir civilizuotas žmogus taip skiriasi savo dvasiniu pasauliu ir polinkiais, kad vieno didžiausia laimė antrąjį įstumtų į neviltį. Pirmasis trokšta tik taikos ir laisvės, jis tenori gyventi ir dykinėti, ir netgi stoiko sielos ramybė neprilygs laukinio begaliniam abejingumui visam kitam. Priešingai, pilietis, visada veiklus, liejantis prakaitą dirbdamas, kankinasi, siekdamas susirasti dar sunkesnių užsiėmimų; jis dirba iki pat mirties, jis netgi eina į mirtį, kad galėtų gyventi, arba atsisako gyvenimo, kad nusipelnytų nemirtingumą. Jis pataikauja kilmingiesiems, kurių nekenčia, ir turtingiesiems, kuriuos niekina; jis nieko negaili, kad nusipelnytų garbę jiems tarnauti; jis išdidžiai giriasi savo žemumu ir jų globa ir, didžiudamasis savo vergiška būkle, paniekinančiai kalba apie tuos, kuriems nelemta dalytis su juo šia būkle. [...] laukinis gyvena savyje, o žmogus, įpratęs gyventi visuomenėje, visada – už paties savęs; jis gali gyventi tik kitų nuomonėje, ir, taip sakant, tik ši nuomonė teikia jam egzistencijos pojūtį. Ne mano temos dalykas parodyti, kaip iš tokio polinkio atsiranda abejingumas gėriui ir blogiui greta tokių gražių samprotavimų apie moralę; kaip viskas sutapatinama su daiktų išore ir kaip dėl to viskas tampa veidmainiška ir dirbtina – garbė, draugystė, dorybė ir dažnai netgi ydos, nes žmonės pagaliau sužinojo paslaptį, kaip jų dėka išgarsėti, – žodžiu, kaip, įpratę nuolat kitus klausinėti, kokie mes esame, ir niekada nesiryždami paklausti to savęs pačių, mes dabar, nepaisant filosofijos, humaniškumo, mandagumo ir aukštų principų gausumo, turime vien tik išorę, apgaulingą ir tuščią išorę: garbę be dorybės, protą be išminties ir malonumus be laimės. Man pakako įrodyti, kad ne tokia buvo pirmą kartą žmogaus būklė ir kad vien tik visuomenės dvasia ir jos pagimdyta nelygybė taip pakeičia ir sugadina mūsų prigimties polinkius. Aš stengiausi atskleisti nelygybės kilmę ir vystymąsi, politinių bendrijų susikūrimą ir jų kvailą pritaikymą, remdamasis žmogaus prigimtimi, pasitelkęs į pagalbą tik vieną švyturį – protą – ir nepriklausomai nuo šventųjų dogmų, suteikiančių aukščiausiąjai valdžiai dieviškosios teisės sankciją. Iš to, kas pasakyta, aišku, kad nelygybė, beveik nepastebima prigimtineje būklėje, mūsų sugebėjimų ir žmogaus proto pasiekimų sąskaita stiprėja ir auga, kol pagaliau, įvedus nuosavybę ir įstatymus, tampa tvirta ir teisėta. Iš to taip pat aišku, kad dvasinė nelygybė, įvedama vien tik pozityvia teise, visada prieštarauja prigimtiniai teisei [...]; šis skirtumas pakankamai ryškiai parodo, ką mes šiuo atžvilgiu turime manyti apie visose civilizuotose tautose viešpataujančią nelygybę, nes, kad ir kaip mes apibrėžtume prigimtinių įstatymų, jam aiškiai prieštarauja, kad vaikas įsakinėtų seniui, kvailys vadovautų išmintingam žmogui ir kad saujelė žmonių skęstų pertekliuje, o alkana masė neturėtų pačių būtiniausių dalykų.

1 Kas, Ruso supratimu, kaltas dėl žmonių nelygybės?

2 Kuo iš esmės skiriasi prigimtinė ir pilietinė būklė? Kokias ydas lemia socialinė aplinka?

3 Kaip traktato autorius supranta prigimtinių įstatymų?

4 Ruso buvo pripažintas tautos mokytoju ir pranašu, jo mintys įkvėpė Prancūzijos revoliucijos vadus. Kurie filosofo samprotavimai skamba ypač revoliucingai?

5 Suformuluokite savo nuomonę apie Ruso teiginį, kad tik kitų nuomonė suteikia žmogui egzistencijos prasmę.

6 Savo atsakymus susiekite į vientisą tekstą.

Džovani Piko dela Mirandola KALBA APIE ŽMOGAUS ORUMĄ

„Jau aukščiausiasis tėvas kūrėjas dievas pagal paslaptinius išminties dėsnius sukūrė šiuos pasaulio namus, kurie mums atrodo kaip nuostabiausia dievybės šventovė. Viršdangišką sritį papuošė protu, eterio gelmes atgaivino amžinomis sielomis, o apterštas ir dvokiančias žemutinio pasaulio dalis užpildė gausybe visokių rūšių gyvūnų. Tačiau, užbaigęs darbą, kūrėjas panoro, kad būtų kas nors, kas pajėgtų įvertinti tokį didelį darbą, pamiltų jo grožį ir stebėtusi jo užmoju. Taigi, sukūręs visus daiktus, (kaip liudija Mozė (Pr 1, 26) ir Timėjas), ėmė pagaliau galvoti apie žmogaus sukūrimą. Tačiau nebuvo nei joki opavyzdžio, pagal kurį būtų galėjęs sukurti naują palikuonį, nei lobyne nebuvo nieko, ką būtų galėjęs dovanoti naujam sūnui kaip palikimą, nebuvo nei vietos dangaus skliaute, kur sėdėjo visatos stebėtojas. Jau viskas buvo užbaigta, viskas išskirstyta po aukščiausiasm viduriniąsias ir žemutines sritis. Bet neturėjo trūkti tėviškos galios paskutiniam palikuoniui, tarsi ji būtų išsekusi, nederėjo svyruoti jo išminčiai būtino dalyko atžvilgiu dėl to, kad nėra patarimo, nepritiko jo maloningai meilei, kad tas, kuris kituose turėjo garbinti dieviškąjį dosnumą, smerktų jį savyje. Pagaliau aukščiausiasis kūrėjas nusprendė, kad tas, kuriam jis negali duoti nieko savita, turėtų bendra su kitais visa tai, kas buvo būdinga atskiriems kūriniais. Taigi jis sutiko, kad žmogus – neišsikiš išvaizdos būtybė, įkurdino jį pasaulio centre ir taip jam tarė: „Neduodame tau, o Adomai, nei nustatytos vietos, nei būdingos išvaizdos, nei kokių nors ypatingų pareigų, kad vietą, išvaizdą ir pareigas turėtum pagal savo norą, savo valią ir savo sprendimu. Visų kitų būtybių prigimtis yra apibrėžta ir apribota pagal mūsų nurodytus dėsnius. Tau nėra jokių apribojimų: atiduodu tavę į tavo paties rankas, kad pasirinktum savo prigimtį pagal savo valią. Įkurdinau tavę pasaulio centre, kad iš čia galėtum patogiau stebėti visa, kas dedasi pasaulyje. Nepadariau tavęs nei dangiško, nei žemiško, nei mirtingo, nei nemirtingo, kad, būdamas laisvas ir pagarbos vertas kūrėjas, pats sau suteiktum tokią formą, kokios nori. Galėsi nusileisti iki žemiausių, neprotingų būtybių ir savo dvasios valia galėsi pakilti iki aukščiausių, dieviškų būtybių.“

Versta iš: Joannis Pici Mirandulae Opera omnia. – Basileae, 1557, p. 313–331. Vertė Eugenija Ulčinaitė.

Mišelis de Montenis

Esė

Apie tai, kad gėrio ir blogio suvokimas daug kuo priklauso nuo mūsų požiūrio į juos (Ištrauka)

„Sena graikų patarlė sako, kad žmonės kankinasi ne tiek dėl pačių dalykų, kiek dėl savo požiūrio į juos. Sunkus žmogaus gyvenimas labai palengvėtų, jei kas nors galėtų nustatyti, kad šitai tinka visur ir visada. Juk jeigu blogį suvokiame tokį, kokį patys sukūrėme, tai susidaro įspūdis, kad galime jo nepaisyti arba paversti jį gėriu. Jeigu daiktai mums paklūsta, tai kodėl tuo nepasinaudojus ir nepritaikius jų savo naudai? Jeigu tai, ką vadiname kančia, savaime nėra nei blogis, nei kančia, o tik mūsų vaizduotė suteikia jiems tokias savybes, tai išeina, kad mes patys galime jas pakeisti. Bet, turėdami pasirinkimo laisvę, mes kaip didžiausi kvailiai kabinamės į tai, kas mums teikia daugiausia sielvarto, ir suteikiame ligoms, skurdui ir gėdai aitrų ir bjaurų skonį, užuot priskyrę malonias savybes; likimas mus aprūpina tik žalia medžiaga, ir mes turime suteikti jai formą. [...] Laimingas tas, kas moka taip derinti savo reikmes, kad turto pakanka joms patenkinti be jo rūpesčio ir pastangų; laimingas tas, kurio rūpinimasis turto tvarkymu arba jo kaupimu neatitraukia nuo kitų užsiėmimų, labiau atitinkančių jo polinkius, ramesnių ir malonesnių. Taigi gerovė ir skurdas priklauso nuo mūsų požiūrio į juos; panašiai ir turtas, šlovė ar sveikata yra tiek puikūs bei malonūs, kiek jiems tas savybes suteikia tie, kurie tuos dalykus turi. Kiekvienas gyvena gerai arba blogai priklausomai nuo to, kaip jam pačiam atrodo. Gyvenimu patenkintas ne tas, kurį kiti mano esant patenkintą, bet tas, kuris pats taip apie save mano. Tad esminė ir teisinga gali būti tik paties žmogaus nuomonė. Likimas negali atnešti mums nei laimės, nei nelaimės; jis mums duoda tik žalią medžiagą ir galinčią ją apvaisinti sėklą. Būdamas kur kas galingesnė už likimą, mūsų siela pasinaudoja jomis ir pritaiko jas savo nuožiūra. Taigi siela yra vienintelė savo laimingos ar nelaimingos būties priežastis ir valdovė.“

Versta iš: Montaigne M. de Essais. – Bordeaux, 1916–1920, t. 1, p. 58–83. . Vertė Danguolė Droblytė

Perskaitykite pateiktas Renesanso mąstytojų Džovanio Piko dela Mirandolos ištrauką iš „Kalbos apie žmogaus orumą“ ir Mišelio de Montenio knygos „Esė“ ištrauką. Remdamiesi perskaitytomis mintimis ir kitomis turimomis žiniomis, palyginkite Apšvietos ir Renesanso epochose vyravusias asmenybės sampratas.